

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ

DEPARTAMENT DE DIDÀCTICA
DE LES CIÈNCIES SOCIALS

Les fonts primàries a l'ensenyament

*Les relacions entre el món escolar i l'arxiu.
Visió general de Catalunya.*

El cas de Sant Feliu de Guíxols

TESI DOCTORAL

AGOST 2007

Maria CALZADA I OLIVELLA

Dirigeix : GEMMA TRIBÓ I TRAVERIA

QUARTA PART

RESULTATS DE LA RECERCA

*Per aixó crec que tots los periódics comarcals de Catalunya
fora bo que en les seves seccions hi hagués l'histórica, la que
estímularia a una bona porció de joves a furetejar pels arxius
y publicarhi llurs investigacions y troballes.*

LOS ARXIUS PARROQUIALS
article de JOAN ABRIL

TORTOSA, 15 DE DESEMBRE DE 1908
LA VEU DE LA COMARCA, nº 240.

CAPÍTOL IX. RESULTATS.

1. Sobre el treball a la Xarxa de comarcals

1.1 Resultats materials : el catàleg “ Didàctiques amb fons d’arxiu”

Des de l’aspecte material, un dels resultats d’aquesta recerca es troba en la creació del Catàleg de materials “ Didàctiques amb fons d’Arxiu “. ¹ El Catàleg està integrat per tres apartats, sota els títols d’Annex 1, 2 i 3.

A l’Annex 1 s’hi troben els temes introductoris - les característiques generals de la creació del catàleg, a partir de l’objecte material estudiat, els materials didàctics d’arxiu, - l’origen físic de creació i custòdia, i els criteris de realització. Aquests elements fan que el Catàleg no sigui exhaustiu, per la limitació a Arxius Comarcals de l’àmbit català. D’aquesta manera pot ser ampliable, renovable i participatiu.

També en aquest primer apartat es presenta un glossari amb els descriptors temàtics i cronològics utilitzats en els instruments de descripció, les fitxes descriptives que es troben a l’apartat tercer.

A L’Annex 2, es relacionen els llistats de consulta dels MD - materials didàctics - :

2.1 A Or : Llistat alfabètic d’Arxius Origen dels materials treballats. Relació àmbit comarcal i arxiu.

2.2 MD Au: Llistat alfabètic d’autoria. Relació autoria, títols i ubicació dels materials treballats.

¹ Maria CALZADA *Didàctiques amb fons d’Arxiu. Catàleg de recursos didàctics amb fons d’Arxiu a l’Àmbit comarcal de Catalunya* . Sabadell : A. Purí, 2004
Aquest treball fou possible gràcies a la concessió d’una Llicència d’Estudis Retribuïda pel Departament d’Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. DOGC n° 3689, juliol 2002

- 2.3** MD Arx : Llistat alfabètic d'arxius. Relació arxius, títols i autoria.
- 2.4** MD Tít : Llistat alfabètic de títols. Relació títols, autoria i ubicació.
- 2.5** MD Tem : Llistat alfabètic de temes tractats. Relació tema, títol i ubicació
- 2.6** MDTip : Llistats alfabètics per tipologia
 - 2.6.1** MD Di : Documents informatius
 - 2.6.2** MD Pd : Proposta didàctica
- 2.7** MD Fin : Llistats alfabètics per finalitat
 - 2.7.1** MD Tm : Treball de Matèria
 - 2.7.2** MD Cr : Crèdit
 - 2.7.3** MD TR : Treball de Recerca
- 2.8** MD Cron: Llistats per ordre cronològic. Relació cronologia, títols, temes.
- 2.9** MD Sup: Llistat alfabètics per suport de presentació. Relació suport i títols.
- 2.10** AUTORIA Llistat generals per autoria de materials recollits i catalogats.

L'Annex 3 constitueix els instruments del Catàleg, els dos fitxers, el *FIMDAACC*, i la *FQMD*.

El *FIMDACC* aplega les Fitxes descriptives materials didàctics d' àmbit comarcal, un total de 103 de la Xarxa d'Arxius Comarcals de la Generalitat, més 17 fitxes de materials de l'Arxiu Départemental de Perpinyà, comarques de la Catalunya Nord i 2 fitxes de l'Arxiu Nacional d' Andorra. A aquestes, cal afegir-hi les fitxes d'una mostra de municipals de Girona i Lleida, un total de 17.

El *FQMD*, Fitxes qualificadores materials didàctics, constitueix un recull de 100 fitxes descriptives de materials dels arxius abans esmentats.

1.2 La sistematització de les enquestes i entrevistes d'opinió al personal tècnic d'arxiu.

La reflexió teòrica. Tipologies de servei didàctic

Amb la sistematització d'enquestes i entrevistes al col·lectiu del personal tècnic d'arxiu, s'ha obtingut un material estadístic de gràfiques i percentatges. A la vista de les constants que apareixen, es poden establir tipologies dels Serveis Educatius a la Xarxa dels Comarcals, tenint en compte els recursos materials i humans per a dur a terme el servei ; el mètode de treball, en solitari o treball en grup; els resultats obtinguts, els materials i les experiències sorgides.

Pels recursos materials i humans per a dur a terme el servei

Els arxiviers de la Xarxa veuen la necessitat urgent d'introduir recursos humans i materials específics destinats al Servei Didàctic. Pel que fa als recursos econòmics i materials són més aviat escassos i en els pressupostos ordinaris no hi ha cap partida dedicada al servei didàctic. Les despeses de funcionament queden cobertes per un pressupost tancat en el que s'inclouen les adquisicions de material per la classificació, instal·lació i conservació dels documents. En alguns casos la restauració s'emporta bona part de l'assignació pressupostària. En aquest conjunt d'activitats s'inclou la difusió general : exposicions, publicacions, etc.

Pel que fa a la dotació humana, el model d'arxiu comarcal disposa d'un tècnic superior amb el càrrec de director/a. La incorporació d'altres efectius humans, com poden ser tècnics, administratius, personal subaltern, es cobreixen des de

l'administració local o comarcal – el Govern Municipal, Ajuntament o Paeria, o el Consell Comarcal – i la casuística és variada.

La majoria d'Arxius Comarcals disposen només del càrrec de direcció; més minoritaris serien els tres grups següents : els que estableixen contractes amb tècnics d'arxiu per un temps limitat com a becaris per tal de realitzar una actuació determinada sobre un fons de l'arxiu ; els que comparteixen personal amb una altra institució cultural, en un mateix edifici conviuen arxiu, museu i biblioteca, o els que disposen de personal auxiliar, generalment subaltern i en pocs casos tècnics, amb dedicació plena.

Un altre aspecte també relacionat amb el tema de recursos és el de l'espai. Per tal de poder iniciar el treball amb grups d'alumnes és condició necessària poder disposar d'un espai, que pot ser polivalent utilitzat per exposicions, conferències o altres activitats. L'espai físic dels Arxius de la Xarxa té situacions molt diverses : des dels que disposen d'espai sobrant fins els que han arribat a condicions de precarietat . Trobem des d' arxius ubicats en edificis emblemàtics amb espai suficient per acollir grups i respectar el treball d'investigació a la sala de consulta, fins els que tot i tenint un edifici emblemàtic estan col·lapsats de material i el dipòsit de documents ocupa fins i tot espai a la sala d'investigació. Passant pels que disposen d'edificis de nova construcció que s'han quedat petits davant la documentació aplegada, o d'altres, que al disposar de sala d'exposicions tenen més possibilitats en aquest sentit.

Per l'estil de treball. Treball individual, treball en equip.

Hem parlat de la necessària col·laboració entre arxivers i ensenyants per dur a terme el treball d'arxiu amb estudiants. La casuística en aquest aspecte és molt variada.

Alguns arxivers que inicien l'activitat en solitari ho fan majoritàriament per preparar la visita escolar, que inclou l'exposició oral del funcionament de l'arxiu i dels diversos espais que el componen, la selecció de documents a mostrar i, en alguns casos, la preparació de documents per lliurar a l'alumnat – des d'un qüestionari, fins a un exemplar del butlletí que publica el propi arxiu -. D'altres inicien la difusió adreçant la convocatòria a través de diversos contactes amb els Centres de Recursos Pedagògics o convocant reunions a principi de curs amb els claustres de professors. Iniciatives que no sempre han tingut el ressò que seria d'esperar. Finalment, d'entre els arxivers que tenen un estil de treball individual, n'hi ha que simplement ofereixen informació al col·lectiu d'ensenyants de les activitats de divulgació de l'arxiu, cursos i exposicions com a més freqüents.

El treball en equip arxivers-docents s'ha assolit en altres casos gràcies a les ofertes que els arxivers han fet de cursos dirigits al professorat de secundària sobre el treball de recerca.

Alguns arxivers simplement han acollit les demandes vingudes des del professorat i han facilitat i col·laborat en la tasca. Finalment, hi ha un tercer cas de treball en equip propiciat pel contacte amb professors o grups de recerca d'institucions d'estudis locals, interessats en la temàtica. D'aquests tres darrers tipus de col·laboracions és d'on han sorgit els projectes didàctics viables i més reeixits.

Pels resultats obtinguts. Tipus d'activitat i perfil del material didàctic..

Un dels aspectes que preocupa al col·lectiu d'arxiviers i que s'ha plantejat com a primer pas ha estat la visita introductòria a l'Arxiu. En aquest aspecte, la generalització de la reforma educativa, sobretot a secundària amb el Treball de Recerca, ha suposat l'increment d'usuaris els darrers anys.

En la realització d'activitats a l'arxiu de grups classe acompanyats de professorat cal distingir dos tipus diferents de visita. La més difosa és la visita puntual a l'arxiu, amb l'objectiu de conèixer la institució. En aquest tipus d'activitat gairebé sempre els materials han estat preparats exclusivament des de l'arxiu i els continguts que s'hi treballen són, majoritàriament, la visita de coneixement. Es tracta de qüestionaris i esquemes per facilitar la comprensió a l'exposició oral preparada pels arxiviers. Aquestes activitats responen a un qüestionari tipus amb preguntes standard com : *què és un Arxiu? com s'ha format? com funciona? quins espais té? quins són els documents "estrella"? quin és el tipus de suport ?*

A vegades la visita a l'arxiu serveix per treballar un tema concret amb material dels fons. En aquesta proposta la preparació prèvia és més important. Els resultats obtinguts pel que fa a la producció de materials didàctics, presenten també varietat tan en l'aspecte formal com de fons.

El material que s'elabora per il·lustrar un tema, sol ser de presentació senzilla, moltes vegades sense portada, ni imatges, amb mètodes de reproducció de fotocòpia, amb activitats que no passen d'un simple qüestionari . Són activitats puntuals que s'han elaborat per una ocasió molt concreta i que no s'han tornat a utilitzar. La preparació ha estat conjunta : arxiver i ensenyant.

El que forma part d'una planificació més àmplia, amb continguts pensats seguint una estructura comuna pels diferents temes, presenta activitats molt diversificades. En general s'han tingut en compte diversos tipus de fonts, tan les escrites, com les d'imatges o les patrimonials. La seva presentació és més elaborada per la possibilitat d'arribar a ser publicada. La seva preparació comporta un treball de grup més ampli i complexa.

Per últim, es constata la creació de grups de treball conjunts entre arxivers i ensenyants amb una dinàmica de treball pre-establerta, amb possibilitat de dedicació plena on s'ha elaborat un material pensat des d'un principi per ser publicat. Hi ha intervenció de professionals d'altres àmbits com els de maquetació o disseny gràfic.

Un tercer tipus d'activitat a l'arxiu és la realització de veritables recerques d'alumnes individuals o en petits grups. Aquesta situació és la pròpia dels treballs de recerca. S'observa una contradicció: mentre que des dels arxius s'han organitzat cursos adreçats al professorat per orientar i donar a conèixer les possibilitats que s'ofereixen, una gran majoria del professorat adreça als alumnes dels treballs de recerca a l'Arxiu com si els enviés a la Biblioteca. És a dir, sense cap mena de preparació prèvia - ni tècnica, ni temàtica -;desconeixen que és i què hi poden trobar a l'arxiu. Els arxivers/eres es troben en que han de fer una tasca que no és la seva : tutoritzar l'alumnat des de la tria dels temes fins al mètode de treball.

1.3 Sobre l'estudi de cas dels Tallers de Sant Feliu de Guíxols

L'estudi de cas dels Tallers de Sant Feliu de Guíxols m'ha permès aplicar mètodes etnogràfics per descriure, analitzar i comprendre el desenvolupament interactiu del que és un Taller. Entendre les motivacions, relacions i projeccions de tot el treball dels diversos grups que el componen.

Amb l'obtenció com a resultat d'un estudi descriptiu i analític del procés que es desenvolupa durant la realització d'un Taller que , a la vegada, m'ha permès teoritzar sobre el model dels Tallers d' Història de Sant Feliu de Guíxols. Totes aquestes aportacions, les he desenvolupat a l'apartat anterior, Capítol VIII : Valoració de l'experiència: trets específics i característiques generalitzables.

També m'ha permès fer una comparativa entre l'estudi de cas i la visió més general, reflectida a l'apartat següent : 2. El servei didàctic de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols en el context dels serveis didàctics dels arxius catalans.

Com a resultats materials, la realització i aplicació del dossier didàctic *Centenari del Port de Sant Feliu de Guíxols. Exposició. Activitats Didàctiques.*², material que ha estat una peça més de l'engranatge dels Tallers.

² Maria CALZADA *Centenari del Port de Sant Feliu de Guíxols. Exposició. Activitats Didàctiques.* Sant Feliu de Guíxols : Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, setembre 2004.

2. El servei didàctic de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols en el context dels serveis didàctics dels arxius catalans

El servei didàctic de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, de fet, no ha estat mai creat. Ni s'ha autonominat mai d'aquesta manera. Per Sant Feliu, la tasca de l'Arxiu és "el Taller " i amb aquest nom, en el seu ser senzill i curt, s'hi inclou el conèixer, fer història i estimar el patrimoni comú.

Situats en el context didàctic general dels arxius catalans analitzats al llarg d'aquest treball, *Els Tallers de Sant Feliu de Guíxols* són un oasi en el panorama general. Cas únic, per la pervivència i continuïtat en el temps, en l'àmbit d'actuació, en el model de realització, d' identificació per la població guixolenc i pel que suposen de referent i autoritat de coneixement en l'àmbit general.

En referència al temps, no hem d'oblidar que a hores d'aquesta redacció han passat vint anys llargs del primer taller, iniciat al 1985. De manera gairebé ininterrompuda, els Tallers s'han anat produint any rera any, encara que la realització no ha estat sempre homogènia. A partir del model bàsic, s'han donat diverses variants, adaptades a les circumstàncies i a les necessitats del moment.³

L'àmbit d'actuació, tal com s'ha explicat als capítols anteriors – VII i VIII - , implica a tota la població i es mostra amb una autonomia d'actuació que no té cap més servei del territori. En la resta dels arxius analitzats, tan els comarcals, com en els municipals, hi ha en major o menor grau una supeditació a normatives o autoritats tècniques o polítiques. A Sant Feliu, l'autoritat de l'Arxiu és indiscutida. Tot i que en alguns casos les actuacions des del poder municipal segueixen el protocol, l'autoritat

³ Tal com s'explicita al Capítol VI Antecedents i descripció de l'experiència : Els Tallers d'Història. Apartat 2.4 Els Tallers d' Història. Evolució general (1986-2003) pàg. 353 i següents.

de coneixement que emana des de l'Arxiu, guanya la confiança d'àmbits dedicats només a la gestió, però amb poc coneixement del llegat i patrimoni cultural. Com en tot, hi ha excepcions i s'ha donat el cas que el poder econòmic ha passat per sobre del saber acadèmic, amb el resultat nefast de pèrdues irreparables per la història de la ciutat.⁴

Pel model de treball, és també cas únic, ja que la finalitat primordial, no és que l'alumnat passi per l'arxiu, ni que en un principi conegui els fons de l'arxiu. En tots els arxius de la resta del territori, l'interès general va perquè coneguin la institució, l'edifici, els fons, facin la visita. Als Tallers, aquesta és una opció possible, però no la prioritària. L'alumnat no treballa amb fons primàries, fora del cas dels Treballs de Recerca. L'alumnat "viu" l'experiència en una immersió total, i la traslladen a casa.

Coneixen on és l'Arxiu, potser perquè – fins al moment del trasllat ja explicat en capítols anteriors – la Seu de l'Arxiu, el Monestir, és de tots els Guixolencs. Forma part del seu patrimoni, jo diria de manera inconscient. Quin és el moment en que la gent de Sant Feliu aprèn, coneix, és conscient de l'existència del monestir ? el Monestir, la Porta Ferrada, el mar, la platja, el turó dels Guíxols, Sant Elm formen part de l'imaginari col·lectiu. No hi ha un moment, i si hi és, és un coneixement que subtilment penetra l'inconscient, com l'aire que es respira. Per això, el Monestir, l'Arxiu, hi són, no cal explicar-los.

Un altre dels aspectes relacionats amb el model, és l'equip d'investigació. Es crea per relacions personals a la seu de l'Arxiu, per interès, pel fet de ser-hi i de

⁴ M'estic referint a la pèrdua de les restes arqueològiques d'una barca romana en les obres del pàrking de la plaça, que testimoniaven el límit de costa en el període romà. La gestió prepotent, i jo afegiria que ignorant, del regidor d'urbanisme d'aquell moment, va prendre a la població la possibilitat de recuperar unes restes úniques, fins ara, de la presència romana a la Costa Brava.

gaudir. No és un equip només professional d'investigació. Per diverses raons s'hi troben i treballen en equip.

En la majoria d'arxius, és primordial el treball d'un grup de passar per l'arxiu, fer-ne la visita, i realitzar un treball a partir de la documentació suggerida o de fitxes de treball elaborades per l'ocasió. Aquí no. Les informacions que cada setmana surten de la reunió del Taller, arriben directament a l'escola, a l'aula com una continuació natural de l'activitat que es porta a terme. Quan la curiositat d'aprendre de la mainada fa la pregunta : “ – i com ho sabeu tot això ? “ , llavors, en aquell moment és quan apareix la figura de l'Arxiu. No abans. No cal. Com a fer general no es provoca la situació de dir : - “ Demà anirem a l'Arxiu . Sabeu què és ? “ Perquè tots i totes han anat a veure una exposició amb la classe, en la qual hi havia treballs seus. I han vist la seva feina al costat de documents exposats, materials diversos, amb plafons explicatius. S'han sentit coparticipants de l'experiència.

L'experiència dels Tallers, és un referent que coneix tot el gremi. Quan en les visites als arxius iniciava la conversa del servei didàctic, tots, absolutament, tots esmentaven el cas de Sant Feliu, com una experiència única, com a referent. I el que tothom celebrava era el fet de la continuïtat al llarg del temps i la consolidació com a institució cultural que aquest fet comporta. Com si es tingués el coneixement del secret de la pervivència.

Pel que fa al tipus d'activitats de l'Arxiu lligades als Tallers, algunes participen de models generals treballats en l'àmbit de la difusió. D'altres, tan les de caràcter més lúdic, com acadèmic, com el cas de la creació de la beca d'investigació, surten del model ganxó i han estat també incorporades en el fer d'altres arxius.

<p>MODEL DIDÀCTIC TALLERS D'HISTÒRIA DE SANT FELIU DE GUÍXOLS</p>	<p>SERVEIS DIDÀCTICS DELS ARXIUS CATALANS</p>
<p>Beca d'investigació Lluís Esteve</p>	<p>Premi Mestre Sagrera Arxiu Municipal de Palafrugell</p>
<p>Festa de les escoles</p>	<p>Festa de la Sal Arxiu Municipal de L'Escala</p> <p>Ruta dels Indians Arxiu Municipal de Begur</p> <p>Rutes pel nucli emmurallat Arxiu Municipal de Llagostera</p>
<p>Creació de materials didàctics de manera específica per cada grup d'alumnat amb professorat participant a les reunions del Taller</p>	<p>Creació de fitxes o activitats unificades per totes les visites.</p>
<p>Treball de temes monogràfics d'estudi del passat de Sant Feliu</p>	<p>Realització de dossiers temàtics amb la reproducció de documentació i activitats didàctiques. Model que en trobem diversos exemples Arxiu Comarcal de Cervera ; Arxiu Comarcal de Tàrraga, Arxiu Comarcal de Sant Feliu de Llobregat – entre d'altres -.</p>
	<p>Temes d'arxivística.</p>